

К. Р. Лукашукаспірантка кафедри кримінального процесу
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСКАРЖЕННЯ НЕЗАКОННОГО ПОВІДОМЛЕННЯ ПРО ПІДОЗРУ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Стаття присвячена аналізу процедури оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень. Автор зазначає, що кримінальне процесуальне законодавство не містить чітких вимог до стислого викладу фактичних обставин, але можна вважати, що це положення відсилає до ст. 91 КПК України, де зазначено, що у кримінальному провадженні, крім іншого, підлягає доказуванню подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) та винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Відповідно, якщо законодавець вказує, що ці обставини мають бути встановлені, то їх необхідно включати до фактичних обставин, які мають бути зазначені в письмовому повідомленні про підозру. Це не означає, що в кожному письмовому повідомленні про підозру обов'язково має бути зазначено час і місце вчинення кримінального правопорушення, адже ці обставини можуть бути не встановлені на момент повідомлення про підозру, проте вони не впливатимуть на факт обґрунтованості такої підозри. Але ці обставини мають досліджуватися в залежності від специфіки кримінального правопорушення та обставин кримінального провадження.

Також в статті зазначається, що виходячи з даних ЄДРСР, немає жодної ухвали слідчого судді ВАКС, якою би було скасовано повідомлення про підозру через невідповідність ст. 277 КПК України. Проте такі результати були визнані автором досить очевидними через низку причин. По-перше, статистична вибірка ухвал при оскарженні повідомлення про підозру саме корупційних кримінальних правопорушень є, як правило, значно меншою, ніж при дослідженні інших проваджень. В цілому судова практика містить приклади скасування повідомлення про підозру, проте їх немає саме відносно корупційних кримінальних правопорушень. Це вказує на те, що довести незаконність прийнятого рішення щодо повідомлення особи про підозру на даному етапі досудового розслідування досить складно. По-друге, якщо використовувати загальну тенденцію судової системи щодо оцінки не формальних порушень вимог кримінального процесуального законодавства, а вплив таких порушень на права та законні інтереси учасників кримінального провадження.

Ключові слова: корупційне кримінальне правопорушення, повідомлення про підозру, оскарження повідомлення про підозру, досудове розслідування, кримінальне провадження, слідчий суддя.

Постановка проблеми. Задля удосконалення порядку здійснення досудового розслідування, а також з метою кращого забезпечення прав сторони захисту законодавець в ст. 303 КПК України передбачив можливість оскарження повідомлення про підозру. В той же час і науковці, і практики констатують, що через недостатню чіткість нормативного регулювання самого порядку повідомлення особи про підозру існують складнощі для виділення підстав для оскарження такого повідомлення. Особливо критично ця проблема постає тоді, коли вини-

кає необхідність здійснити оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень, адже в такому випадку слідчі судді ВАКС будуть здійснювати досить глибокий аналіз аргументів, які надає сторона захисту у своїй скарзі. Власне це вказує на необхідність більш детального вивчення цієї проблеми на доктринальному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою оскарження повідомлення про підозру переймалися такі вчені як Н.В. Глинська, Д.І. Клепка, Х.Р. Слюсарчук, А.А. Ренкас та інші.

В той же час на даний момент відсутнє комплексне наукове дослідження оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні саме корупційних кримінальних правопорушень.

Мета статті – дослідити специфіку оскарження повідомлення про підозру при розслідуванні корупційних кримінальних правопорушень у випадках, коли сторона захисту посиляється на порушення вимог, які ставляться до письмового повідомлення про підозру.

Виклад основного матеріалу. Виділити конкретні критерії чи ознаки оскарження повідомлення про підозру через незаконність такого рішення досить складно, адже вони є вкрай різноманітними та в значній мірі будуть залежати від тлумачення положень кримінального процесуального законодавства особами, які будуть подавати відповідні скарги. Це ж різноманіття підтверджують прикладами з судової практики.

Так, в одному з випадків захисник зазначав, що «для повідомлення особі про підозру за ст. 209 КК України на час подій викладених у підозрі ОСОБА_6 був необхідний предикат, оскільки для кваліфікації такого кримінально-караного діяння, майно, що є об'єктом злочину, має бути прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом, а сам факт одержання такого майна злочинним шляхом є злочином, який може встановити лише суд своїм обвинувальним вироком. Зазначає, що лише після зміни з 28 квітня 2020 року фабули ст. 209 КК України, особі може бути повідомлено про підозру за цією кваліфікацією одночасно з повідомленням про підозру за іншим злочином, в якому майно було здобуте злочинним шляхом, або якщо іншу особу було повідомлено про підозру за злочин, у якому майно здобуто злочинним шляхом, та наявні докази, що у такому випадку злочинні діяння вчиненні особою, яка знала або повинна була знати, що таке майно прямо чи опосередковано, повністю чи частково одержано злочинним шляхом. Саме у такому випадку, як зазначає сторона захисту, уже не потрібна наявність обвинувального вироку суду за предикатний злочин. Тобто, на переконання сторони захисту, детектив, в порушення вимог Європейської конвенції з прав людини, КПК України, Конституції України, повідомив ОСОБА_6 про підозру за ч.3 ст. 209 КК України у редакції, що діяла на час подій викладених у підозрі, без наявності об'єктивної сторони складу цього злочину» [1].

Проблема в даному випадку полягала в тому, що положення ст. 209 КК України були змінені

у 2020-му році, а повідомлення про підозру відбулося у 2019-му, тобто уповноважені посадові особи, застосовуючи кримінальне процесуальне законодавство, неправильно застосували положення кримінального законодавства. Проте слідчий суддя не погодився з такими аргументами сторони захисту, адже кримінальне законодавство, чинне на момент вчинення дій, кваліфікованих ч. 3 ст. 209 КК України, дійсно передбачало як обов'язкову умову отримання коштів або майна внаслідок суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмивання) доходів. Разом з цим факт попереднього притягнення особи до кримінальної відповідальності за предикатний злочин у ході розгляду скарги встановлено не було. Однак слідчий суддя звернув увагу сторони захисту на те, що кримінальна відповідальність за ст. 209 КК України може наставати навіть у випадку, коли особа одночасно притягується і за предикатний злочин, і за легалізацію (відмивання) коштів або іншого майна, здобутих унаслідок його вчинення (за сукупністю злочинів). Це можливо за умови, що, за версією обвинувачення, особа усвідомлює факт відмивання таких коштів (майна), що, зокрема, впливає зі змісту підозри, яку оскаржує сторона захисту.

Звертає увагу сторона захисту і на саму назву процесуального документу. Так, одна зі скарг, крім іншого, була обґрунтована тим, що «детективом не дотримано змісту повідомлення про підозру. Зокрема, у назві повідомлення про підозру та його тексті не зазначено чи підозра від 10.01.2022 є новою або зміною раніше повідомленої. Захисник вважає, що такі порушення ставлять підозрюваного та його захисника у становище, в якому вони не розуміють від чого захищатися» [2]. За результатами розгляду скарги слідчий суддя встановив, що у цьому кримінальному провадженні 31.03.2021 ОСОБА_7 було повідомлено про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 364, ч. 1 ст. 366 КК України. Згодом, 10.01.2022, йому було вручено повідомлення про підозру за тими ж статтями. Аналізуючи зміст обох повідомлень про підозру та беручи до уваги аргументи детектива, надані під час судового засідання, встановлено, що їх відмінність полягає у розширенні періоду злочинної діяльності та зміні суми ймовірно завданої шкоди. Такі зміни не вплинули на суть чи кваліфікацію кримінального правопорушення, а лише доповнили раніше повідомлену підозру. Враховуючи зазначене, слідчий суддя дійшов

висновку, що фактично відбулася зміна раніше повідомленої підозри. Доводи захисника щодо необхідності зазначення у назві процесуального рішення або в його змісті інформації про повідомлення про підозру слідчий суддя відхилив, оскільки такі вимоги не мають підґрунтя у чинному КПК України.

Повністю з такою позицією ми погодитись не можемо. Законодавець передбачив в ст. 279 КПК України окремий порядок зміни раніше повідомленої підозри, тим самим підкреслюючи значення такої процедури як для всього досудового розслідування, так і для обсягу прав підозрюваного. Особа, відносно якої приймається рішення про зміну повідомлення про підозру, повинна розуміти, що відбулася така зміна, адже це також може вплинути, наприклад, на подальшу стратегію захисту.

В іншому прикладі сторона захисту, крім необґрунтованості підозри (що є вкрай популярною підставою для оскарження) звертає увагу також на такі обставини: відсутність у підозрі стислого викладу фактичних обставин кримінального правопорушення, що суперечить вимогам п. 6 ч. 1 ст. 277 КПК України [3].

Необхідно зазначити, що чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить чіткого формулювання, що саме має розумітися під викладом фактичних обставин кримінального правопорушення. Законодавець використовує наступне формулювання: «стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру» [4]. Проте, по-перше, таке викладення не дозволяє встановити відмінності між, наприклад, п. 4 «зміст підозри» та п. 5 «кваліфікація кримінального правопорушення». Дійсно, зміст підозри та виклад фактичних обставин мають бути ширшими, ніж правова кваліфікація, проте навіть в цьому випадку можуть бути присутні деякі подібності.

Вчені зазначають, що викладення фактичних обставин кримінального правопорушення полягає у конкретному описі об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення. Ця обставина відіграє важливу роль у забезпеченні підозрюваному гарантій захисту від повідомленої підозри [5, с. 55]. По відношенню до обвинувального акта ВС зазначає, що «виклад фактичних обставин кримінального правопо-

рушення, які прокурор вважає встановленими, правова кваліфікація кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення (п. 5 ч. 2 ст. 291 КПК України) по суті є консистенцією усього обвинувального акта» [6]. Власне можна дійти висновку, що при стислому викладенні фактичних обставин кримінального правопорушення уповноважена посадова особа повинна в хронологічному порядку описати подію кримінального правопорушення з обов'язковим встановленням його складу. Власне такий опис має бути достатнім для того, щоб гарантувати особі право знати, в чому її підозрюють.

В зазначеному вище прикладі захисник у скарзі посилався на те, що в письмовому повідомленні про підозру відсутні наступні відомості: час та місце одержання неправомірної вигоди, її розмір та особа, від якої таку вигоду отримано, що, на думку сторони захисту, є достатнім для твердження про невідповідність письмового повідомлення про підозру п. 6 ч. 1 ст. 277 КПК України. Проте слідчий суддя з цього приводу зазначив, що «вимоги до змісту письмового повідомлення про підозру закріплені у статті 277 КПК України. Письмове повідомлення про підозру складається прокурором або слідчим за погодженням з прокурором і має містити такі відомості: прізвище та посаду слідчого, прокурора, який здійснює повідомлення; анкетні відомості особи (прізвище, ім'я, по батькові, дату та місце народження, місце проживання, громадянство), яка повідомляється про підозру; найменування (номер) кримінального провадження, у межах якого здійснюється повідомлення; зміст підозри; правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; стислий виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, у тому числі зазначення часу, місця його вчинення, а також інших суттєвих обставин, відомих на момент повідомлення про підозру; права підозрюваного; підпис слідчого, прокурора, який здійснив повідомлення. Повідомлення про підозру від 05.02.2020 зазначеним вимогам КПК України відповідає (а.с.22-26), так як містить ті фактичні обставини, які були відомі органу досудового розслідування на час його складання» [3].

Власне з такою позицією погодитись досить складно. Дійсно, кримінальне процесуальне законодавство не містить чітких вимог до стислого викладу фактичних обставин, але в даному випадку можна вважати, що це положення відсилає до ст. 91 КПК України, де зазначено, що у кримінальному провадженні, крім іншого, підлягає доказуванню подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення) та винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення. Відповідно, якщо законодавець вказує, що ці обставини мають бути встановлені, то їх необхідно включати до фактичних обставин, які мають бути зазначені в письмовому повідомленні про підозру.

Проте тут теж необхідно зробити ремарку. Це не означає, що в кожному письмовому повідомленні про підозру обов'язково має бути зазначено час і місце вчинення кримінального правопорушення, адже ці обставини можуть бути не встановлені на момент повідомлення про підозру, проте вони не впливатимуть на факт обґрунтованості такої підозри. Але ці обставини мають досліджуватися в залежності від специфіки кримінального правопорушення та обставин кримінального провадження. Критикуючи таку позицію слідчого судді ВАКС, слід в першу чергу звернути увагу на те, що власне не було перевірено, чи впливають ці обставини, на які посилається сторона захисту, на кваліфікацію кримінального правопорушення, в залежності від чого і має визначатися, чи необхідно їх зазначати в тексті повідомлення про підозру. Тобто тут недостатньо формулювання, що підозра «містить ті фактичні обставини, які були відомі органу досудового розслідування на час його складання», адже поряд з цим мало бути проаналізовано, чи мають значення обставини, які були відомі органу досудового розслідування, для правильної кваліфікації кримінального правопорушення та для обґрунтування відповідної підозри.

Можна наводити і інші приклади, в яких сторона захисту намагалася скасувати повідомлення про підозру через незаконність такого рішення та недотримання вимог кримінального процесуального законодавства, але ми вважаємо, що в межах дослідження специфіки оскарження повідомлення про підозру саме корупційних кримінальних правопорушень таких прикладів має бути достатньо. Виходячи

з даних ЄДРСР, немає жодної ухвали слідчого судді ВАКС, якою би було скасовано повідомлення про підозру через невідповідність ст. 277 КПК України. Такі результати складно назвати несподіваними.

По-перше, статистична вибірка ухвал при оскарженні повідомлення про підозру саме корупційних кримінальних правопорушень є, як правило, значно меншою, ніж при дослідженні інших проваджень. В цілому судова практика містить приклади скасування повідомлення про підозру, проте їх немає саме відносно корупційних кримінальних правопорушень. Це вказує на те, що довести незаконність прийнятого рішення щодо повідомлення особі про підозру на даному етапі досудового розслідування досить складно.

По-друге, якщо використовувати загальну тенденцію судової системи щодо оцінки не формальних порушень вимог кримінального процесуального законодавства, а вплив таких порушень на права та законні інтереси учасників кримінального провадження. В даному випадку можна застосувати особливі критерії допустимості доказів, які були неодноразово досліджені в рішеннях ВС [7] та в правовій доктрині [8], відповідно до яких порушення вимог кримінального процесуального законодавства при збиранні доказів буде тягнути визнання доказів недопустимими тоді, коли це істотно порушує основні права та законні інтереси учасників кримінального провадження або ставить під сумнів достовірність відповідних доказів.

Аналогічні критерії можна застосувати і по відношенню до повідомлення про підозру. Стороні захисту недостатньо лише вказати на формальні порушення вимог КПК України при складанні такого повідомлення про підозру, необхідно також довести вплив таких порушень на права та свободи підозрюваного, які власне і змусять суддів ВАКС прийняти відповідне процесуальне рішення. Якщо ж такі обставини не будуть встановлені, то немає сенсу стверджувати про необхідність скасування повідомлення про підозру.

В той же час інколи такий підхід був занадто невинуватий. Так, в одному з проваджень сторона захисту, оскаржуючи повідомлення про підозру, також звернула увагу на те, що досудове розслідування проводиться з порушенням вимог підслідності. Конкретно в цьому випадку слідчий суддя констатував, що такі порушень немає, але при цьому також було зазначено наступне: «слідчий суддя вважає помилко-

вими висновки сторони захисту про те, що недотримання правил підслідності може мати своїм наслідком скасування повідомлення про підозру, оскільки КПК не передбачає таких правових наслідків» [9].

З таким висновком погодитись вкрай складно. Законодавець не повинен визначати випадки, за яких має скасовуватися повідомлення про підозру, адже повністю їх передбачити неможливо. В даному випадку основним критерієм виступає незаконність такого повідомлення про підозру, тобто факт порушення вимог чинного кримінального процесуального законодавства. Відповідно, якщо досудове розслідування проводиться неуповноваженим на те суб'єктом, то всі його юридично значущі дії мають визнаватися нікчемними, в тому числі і повідомлення про підозру. Суд має досліджувати вплив порушення на хід та результати кримінального провадження, а не використовувати формулювання «КПК не передбачає таких правових наслідків». Законодавець спеціально надав слідчому судді в процесі здійснення судового контролю досить широку дискрецію для того, щоб він самостійно визначав правові наслідки того чи іншого порушення, в тому числі щодо можливості скасування повідомлення про підозру.

Висновки і пропозиції. На даний момент специфіка оскарження повідомлення про підозру визначається не нормами кримінального процесуального законодавства, а судовою практикою. З однієї сторони такий висновок є досить очевидним, адже судова практика завжди надає «форму» тій процедурі, яка була закладена законодавцем. Поряд з цим необхідно такого звернути увагу на досить низьку якість нормативного регулювання, що власне

і стає причиною застосування суддями різних підходів при тлумаченні відповідних правових положень. У зв'язку з цим доцільним є подальше вивчення нормативного регулювання та формулювання пропозицій щодо змін кримінального процесуального законодавства в цій частині.

Список використаної літератури:

1. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 22.05.2024, справа № 991/4150/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119320672>
2. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 12.05.2022, справа № 991/1523/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104333496>
3. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 14.04.2021, справа № 991/2154/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96330214>
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
5. Бірюченський О. Проблеми забезпечення прав особи на захист у кримінальному судочинстві. Вісник Верховного Суду України. 1999. № 6. С. 50-55.
6. Постанова ККС ВС від 21.04.2021, справа № 295/12923/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96545149>
7. Постанова ККС ВС від 08.10.2019, справа № 639/8329/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85238893>
8. Стоянов М.М., Торбас О.О. «Нові» критерії допустимості доказів у кримінальному процесі. Правові новели. 2021. № 13. С. 125-130.
9. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 15.05.2023, справа № 991/1189/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110991090>

Lukashchuk K. R. Appealing an unlawful report of suspicion in the investigation of corruption criminal offenses

The article is devoted to the analysis of the procedure for appealing a report of suspicion in the investigation of corruption criminal offenses. The author notes that the criminal procedural legislation does not contain clear requirements for a concise statement of the factual circumstances, but it can be assumed that this provision refers to Art. 91 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine, which states that in criminal proceedings, among other things, the event of a criminal offense (time, place, method and other circumstances of committing a criminal offense) and the guilt of the accused in committing a criminal offense, the form of guilt, the motive and purpose of committing a criminal offense are subject to proof. Accordingly, if the legislator indicates that these circumstances must be established, then they must be included in the factual circumstances that must be indicated in the written report of suspicion. This does not mean that each written report of suspicion must necessarily indicate the time and place of the criminal offense, because these circumstances may not have been established at the time of the report of suspicion, but they will not affect the fact of the validity of such suspicion. But these circumstances should be investigated depending on the specifics of the criminal

offense and the circumstances of the criminal proceedings. The article also notes that, based on the data of the EDRSR, there is no decision of the investigating judge of the Supreme Court of Criminal Procedure, which would have canceled the report of suspicion due to non-compliance with Article 277 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine. However, such results were recognized by the author as quite obvious for a number of reasons. First, the statistical sample of decisions when appealing the report of suspicion specifically for corruption criminal offenses is, as a rule, much smaller than when studying other proceedings. In general, judicial practice contains examples of canceling the report of suspicion, but there are none specifically for corruption criminal offenses. This indicates that it is quite difficult to prove the illegality of the decision to notify a person of suspicion at this stage of the pre-trial investigation. Secondly, if we use the general tendency of the judicial system to assess not formal violations of the requirements of criminal procedural legislation, but the impact of such violations on the rights and legitimate interests of the participants in the criminal proceedings.

Key words: corruption criminal offense, notification of suspicion, appeal of the notification of suspicion, pre-trial investigation, criminal proceedings, investigating judge.